

Jiřina Popelíková

Vztahy mezi syntaktickou strukturou a aktuálním členěním větným: studie vývojových tendencí na základě paralelního textu raněnovooanglického a současného (The relations between syntactic structure and functional sentence perspective as reflected in a parallel Early New and Modern English text: a study of developmental tendencies)

diplomová práce, ÚAJD FFUK, září 2011, 103 s.

posudek oponenta

Předložená diplomová práce se zabývá výzkumem vývojových rozdílů v syntaktickém ztvárnění informační struktury mezi angličtinou raně moderní a současnou. Soustřeďuje se na větnou syntax v jednom i druhém období se zřetelem k interakci mezi požadavky aktuálně-členského výstavby a silící tendencí ke gramatikalizaci slovosledu. Komunikativní dynamismus práce zkoumá ve firbasovském pojetí, ovšem s omezením na binární lišení mezi prvky tematickými a netematickými.

Materiál k analýze studie čerpá ze dvou dobových překladových podob Boëthiovy *Filozofie utěšitelky*, které od sebe dělí necelá čtyři století jazykového vývoje. Obě verze jsou srovnávány z hlediska způsobu větného vyjádření shodného propozičního obsahu, a to především v rovině jednotlivých vět, přičemž rozbor, s výsledky přehledně uspořádanými do paralelní tabelované podoby, zohledňuje rozdíl mezi finitní či nefinitní realizační formou, typ závislé věty, její syntaktickou funkci, její pozici v souvětí, pokud se pořadí vět stejného obsahu lišilo, a konečně její aktuálněčlenského uspořádání.

Pokud jde o autorčiny hypotézy, vcelku se potvrdil předpoklad, že latinský originál ovlivnil volbu nefinitních konstrukcí v textu raně moderním (dále text A) jako prostředků syntaktické kondenzace, což se projevilo formální realizací menším počtem vět a zároveň větší úsporností výrazu zásluhou nefinitních forem a nominalizací. Potvrdil se rovněž vstupní předpoklad větší explicitnosti překladových řešení v textu moderním (dále text B). Nepotvrdil se naopak předpoklad častější inverze a odchylek od slovosledu SVO v textu A ani předpoklad zásadně totožného zastoupení základního rozložení výpovědní dynamičnosti v obou textech, přestože méně gramatikalizovaný slovosled v raně moderní fázi poskytoval pro řazení větných prvků podle nárůstu stupně výpovědní dynamičnosti příznivější podmínky nežli slovosled moderní. Pokud jde o text B, nepotvrdil se ani předpoklad, že s posilováním analytických tendencí se budou tematické prvky výrazně častěji vyskytovat v postverbálním postavení; naopak byly v textu B zaznamenány odchylky od gramatického slovosledu (zejména prepozice předmětu), a to v zájmu lepšího rozložení komunikativního dynamismu. V hodnocení práce je zároveň třeba zdůraznit, že se diplomandce v konkrétním rozboru textu podařilo postihnout jak důležité vývojové tendence typologické a dobové, tak rozdíly v přístupu obou překladatelů. Její analýza dává nahlédnout do procesu systematizace jazyka a jeho funkčního rozvrstvení v 17. století. To se v dobové překladové produkci projevuje výraznou explikující tendencí, a to prakticky bez ohledu na funkční styl, a zápasem o jasný výraz s jednoznačnou funkcí. Na tomto pozadí by bylo možno chápat jednak odraz latinské aglutinující (morfo)syntaxe v převodu do textu A, jednak tendence ke stále zřetelnější diferenciaci závislých vět, resp. gramatikalizace a systematizace spojek.

Na okraj je zde záhodno poznamenat, že používáme-li k analýze překlady, je patrně na místě počítat i s eventualitou, že se ne každý překladatel se svým úkolem vyrovnává stejně úspěšně. I k této okolnosti je třeba přihlížet, snažíme-li se zjistit, nakolik jazyk v dané době využívá k plastickému vyjádření informační struktury veškerých strukturních prostředků,

keré měl ideálně k dispozici /srov. v tomto smyslu diplomandčino konstatování na str. 56: „...the newer text appears to generally take more care in rheme end-clausal placement (cf. adjectival relative clauses vs. nominalizations in 3.2.2 and the preposition of objects vs. inversion in 3.2.3.4/. If this proposition is correct, it would go against the overgeneralization of the view that, during the course of the history of English, less rigid word order rules necessarily equal greater level of accommodation to the FSP linearity principles./

Jakkoli tvůrce boëthiovského převodu v podobě textu B jistě přihlížel i k předchozím překladům *Filozofie utěšitelky*, diplomandka jej především hodnotí jako konzistentní pokus o zpřístupnění nesnadného filozofického latinského originálu, a to cestou výrazné explikace za použití diskurzivních prostředků a celkového posílení textové koheze (srov. dále diplomandčin postřeh o *aides memoire* na s. 40). Je zřejmé, že překladatel textu A zvolil postup ve smyslu soustavné explicitace (srov. např. vyšší míru výskytu vět s finitní formou v textu B, než je pro moderní syntax běžné předpokládat; případy, kdy v textu B odpovídají adjektivní věty nevětným realizacím srovnatelného obsahu v textu A; dále případy, kdy odděleným větám v textu A odpovídají souvětná řešení ve verzi B; „interaktivní“ charakter verze B, viz podkapitola 3.2.5; vyšší míra koordinace v textu A, výrazně nesouvisející s FSP; dále též některá morfologická a lexikální řešení). Jakkoli např. soustavná volba adjektivních vět (a dalších prostředků v rozboru umně prokázaných) umožňuje funkčnější zapojení příslušného modifikátoru v informační struktuře souvětí, otázkou zůstává, nakolik se už text A jakožto překlad stal výkladem či parafrází a nakolik tato skutečnost případně modifikuje zjištěné výsledky (v každém případě ovšem zůstává nezpochybněna jejich přesnost stejně jako metoda, kterou byly dosaženy). K domněnce o výkladu či parafrázi zavdávají po mém soudu podnět např. vzorky A-19.1 to A-20.1/B-20.2; A-123 to A-126.1/B-136.2; A-186.1-190/B-186.2.

Tuto otázku nelze přirozeně zodpovědět bez soustavného srovnání s latinským originálem na větším textovém vzorku. Otevírá se zde tak další možný směr výzkumu, který by beze zbytku zohlednil fakt, že verze A i B jsou každá autonomním překladem, a jistě by přinesl cenná zjištění ke gramatickému, lexikálnímu a aktuálněčlenskému charakteru verze A. V tomto smyslu se jako zajímavé ukazuje zjištění, že některé zdánlivé doplňky většinou větné povahy ze strany překladatele textu A (v porovnání s raně moderní verzí) jsou organicky přítomné, byť s různou měrou explicitnosti, v latinském originálu. Srov. jeden příklad za všechny v A-15 – A-17.1:

'I make haste,' quoth shee, 'to performe my promise and to shew thee the way by which thou mayest returne to thy countrey.

v porovnání s B-17.2:

To this shee responded: 'I am in a hurry to fulfil the promise which I owe you, and to reveal the route by which you are to be restored to your homeland.

a latinským:

Tum illa: „Festino, inquit, debitum promissionis absoluere uiamque tibi qua patriam reueharis aperire.“

K tomuto problému je závěrem samozřejmě nutno připomenout obecně známou skutečnost, že ideální řešení se nenabízí a diachronní nekorpusový výzkum musí ve velké míře spoléhat právě jen na silně omezený okruh textů, jako je Boëthiova *Filozofie utěšitelka*.

Velmi zřídkaivé prohřešky proti jazyku v textu předkládané diplomové práce (většinou prosté *typos*; str. 10 *economical* namísto *economic*) jsem si dovolil vyznačit ve výtisku, který jsem měl k dispozici.

Závěr:

Jiřina Popelíková předkládá vysoce přínosnou práci na téma z oblasti, jež dosud stála poměrně stranou odborného zájmu. Její studie, jasně strukturovaná na základě logické metody a střídavě i elegantně formulovaná, vychází z dobré znalosti jednak raněnovooanglické fáze vývoje angličtiny, jednak anglické raně moderní i moderní skladby a dnes již komplexní teorie FSP. Přesnou analýzou zpracovává materiál čerpaný z nesnadného textu pozdně starověké filozofické prózy v rozsahu vysoko převyšujícím požadavky na diplomové práce kladené a dochází k řadě nových zjištění a cenných postřehů (práce mj. poslouží i jako úvodní strukturní sonda do obou překladů). Požadavky na diplomové práce kladené tak předložená studie splňuje a překračuje. Doporučuji ji proto k obhajobě a předběžně hodnotím známkou výborně.

Praha, 12. září 2011

Doc. PhDr. Jan Čermák, CSc.